

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์ การใช้ประโยชน์จากสระน้ำในไร่นาของเกษตรกรในโครงการ
สนับสนุนแผนการผลิตของเกษตรกร จังหวัดยโสธร
ชื่อผู้ทำวิทยานิพนธ์ นายทวีชัย ภูมิสาขา
คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. อุดลย์ อภินันท์)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. ประสิทธิ์ ประครองศรี)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุวัฒน์ จิตต์ปรมณีชัย)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) สภาพพื้นฐานบางประการทางด้านสังคม และเศรษฐกิจของเกษตรกรในโครงการสนับสนุนแผนการผลิตของเกษตรกร จังหวัดยโสธร 2) สภาพสระน้ำและการใช้ประโยชน์จากสระน้ำในไร่นาของเกษตรกร 3) ปัญหาในการใช้ประโยชน์จากสระน้ำในไร่นาของเกษตรกร 4) ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพพื้นฐานบางประการทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสภาพสระน้ำกับการใช้ประโยชน์จากสระน้ำในไร่นาของเกษตรกร กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเป็นเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการสนับสนุนแผนการผลิตของเกษตรกร จังหวัดยโสธร ปี 2535 – 2537 จำนวน 182 คน ใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน โดยใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยระบบคอมพิวเตอร์โปรแกรม SPSS/PC⁺ เพื่อหาค่าทางสถิติประกอบด้วย ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยเลขคณิต ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่า Chi – square

สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ พบว่า เกษตรกรส่วนมากเป็นชาย อายุเฉลี่ย 49 ปี จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 สมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 5.2 คน แรงงานในครัวเรือนเฉลี่ย 3.6 คน เนื้อที่ถือครองการเกษตรเฉลี่ย 24.3 ไร่ รายได้เงินสดเฉลี่ย 21,351 บาทต่อปี เกษตรกรส่วนมากเป็นสมาชิกรวมการเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ได้รับการรู้การเกษตรจากเกษตรตำบลและจากรายการโทรทัศน์ ได้รับการเยี่ยมจากเกษตรตำบลเฉลี่ย 3 ครั้งต่อปี ไม่เคยผ่านการฝึกอบรมการใช้ประโยชน์จากสระน้ำ ไม่มีเครื่องสูบน้ำขนาดเล็กเป็นของตนเอง เกษตรกรให้ความสำคัญต่อน้ำ เงินทุน และดิน เป็นปัจจัยสำคัญในการตัดสินใจปลูกพืชฤดูแล้ง มีการเลี้ยงโค กระบือ สุกร เป็ด ไก่ เพื่อใช้งานและบริโภคในครัวเรือน มีระยะทางระหว่างสระน้ำอยู่ห่างจากที่พักอาศัย เฉลี่ย 2.6 กิโลเมตร สระน้ำตั้งอยู่ในระดับเท่ากับผืนนา ลักษณะดินเป็นดินร่วนปนทรายและมีความอุดมสมบูรณ์ปานกลาง สระน้ำได้รับการดูแลรักษา มีปริมาตรความจุของสระน้ำทั้งหมดเฉลี่ย 639.3 ลูกบาศก์เมตร และกักเก็บน้ำได้จริงเฉลี่ย 549.8 ลูกบาศก์เมตรต่อปี สระน้ำกักเก็บน้ำไม่ได้ตลอดปี สภาพน้ำเหมาะสมต่อการใช้ประโยชน์ เกษตรกรในกลุ่มที่ใช้ประโยชน์ในการปลูกพืชได้ใช้เนื้อที่บริเวณรอบ ๆ สระน้ำในการปลูกพืชไร่ เฉลี่ย 0.78 ไร่ ปลูกพืชผัก เฉลี่ย 0.57 ไร่ ปลูกข้าว เฉลี่ย 1.94 ไร่ ปลูกไม้ผล เฉลี่ย 0.09 ไร่ และใช้เลี้ยงปลาโดยปล่อยปลา เฉลี่ย 3,221.4 ตัวต่อบ่อ มีปัญหาในการใช้ประโยชน์จากสระน้ำในไร่นาจากการศึกษาปัญหาจำนวน 25 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องพบว่ามีปัญหา มาก จำนวน 1 ปัจจัย ได้แก่ ทางรับน้ำเข้าสระน้ำพังทะลาย

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์จำนวน 8 ปัจจัย พบว่ามี 2 ปัจจัย คือ 1) เนื้อที่ถือครองทางการเกษตร 2) จำนวนแรงงานในครัวเรือน ไม่มีความสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์จากสระน้ำในไร่นาของเกษตรกรในการปลูกพืชไร่ การปลูกพืชผัก การปลูกข้าว การปลูกไม้ผล และการเลี้ยงปลาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และพบว่ามี 6 ปัจจัย ที่มีความสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์จากสระน้ำในไร่นาของเกษตรกรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ คือ 1) การได้รับการเยี่ยมจากเกษตรตำบล มีความสัมพันธ์กับการปลูกข้าว 2) การเคลื่อนย้ายแรงงานในครัวเรือนมีความสัมพันธ์กับการปลูกพืชไร่ การปลูกพืชผัก การปลูกข้าว และการเลี้ยงปลา 3) จำนวนรายได้เงินสด มีความสัมพันธ์กับการปลูกพืชผัก 4) การมีเครื่องสูบน้ำขนาดเล็กของเกษตรกร มีความสัมพันธ์กับการปลูกพืชไร่ การปลูกพืชผัก และการเลี้ยงปลา 5) ระยะทางระหว่างที่พักอาศัยกับสระน้ำมีความสัมพันธ์กับการปลูกพืชผักและการเลี้ยงปลา 6) การมีระดับที่ตั้งของสระน้ำสูงกว่าระดับผืนนามีความสัมพันธ์กับการปลูกพืชผัก การปลูกไม้ผล และการเลี้ยงปลา

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย มีดังนี้ 1) ควรแนะนำและจัดฝึกอบรมให้ความรู้แก่เกษตรกรเจ้าของสระน้ำในไร่นา ในการป้องกัน การบำรุงรักษาสระน้ำ การจัดทำทางรับน้ำที่ถูกต้อง

เพื่อมิให้ขอบบ่อหรือบ่อพังทะลาย เช่น การจัดทำทางรับน้ำที่แข็งแรง โดยอาจทำด้วยคอนกรีต และขอบบ่อควรปลูกพืชที่มีระบบรากที่ยึดดินได้ดี เป็นต้น 2) ควรให้เจ้าหน้าที่เกษตรตำบลเข้าเยี่ยมเกษตรกรเจ้าของสระน้ำถึงระดับไร่นาอย่างสม่ำเสมอ เพื่อแนะนำให้ความรู้และเป็นการกระตุ้นให้เกษตรกรเกิดกำลังใจในการใช้ประโยชน์จากสระน้ำในไร่นาเพิ่มขึ้น 3) ควรจัดหาปัจจัยการผลิตในรูปของสินเชื่อกู้ ในการจัดซื้อเครื่องสูบน้ำขนาดเล็กแก่เกษตรกรเจ้าของสระน้ำในไร่นา เพื่อสนับสนุนการใช้ประโยชน์จากสระน้ำในไร่นาของเกษตรกรเพิ่มขึ้น 4) ควรส่งเสริมและสนับสนุนเกษตรกรที่พักอาศัยอยู่ในหมู่บ้านตลอดปี มีเครื่องสูบน้ำขนาดเล็กของตนเอง มีระยะทางระหว่างที่พักอาศัยกับสระน้ำในไร่นาไม่เกิน 1 กิโลเมตร และมีที่ตั้งของสระน้ำอยู่ในระดับผิวน้ำ หรือสูงกว่าผิวน้ำเล็กน้อย ให้ทำการปลูกพืชไร่ ปลูกพืชผัก ปลูกข้าว ปลูกไม้ผล และการเลี้ยงปลา โดยเฉพาะเกษตรกรผู้มีรายได้น้อยควรเน้นการส่งเสริมและให้ความรู้ในการปลูกพืชผักเพื่อใช้ในการบริโภคในครัวเรือนและการจำหน่ายเป็นรายได้เสริม ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไปควรศึกษา 1) รูปแบบของสระน้ำที่เหมาะสมต่อพื้นที่และการใช้ประโยชน์ของเกษตรกร 2) ความต้องการปัจจัยการผลิตในการใช้ประโยชน์จากสระน้ำในไร่นาของเกษตรกร 3) เปรียบเทียบระดับที่ตั้งของสระน้ำในไร่นากับการใช้ประโยชน์ของเกษตรกร 4) ผลกระทบต่อการดำเนินกิจกรรมการเกษตรในไร่นาก่อนและหลังการขุดสระน้ำของเกษตรกร 5) แนวทางการรวมกลุ่มเกษตรกรเจ้าของสระน้ำในไร่นาเพื่อการส่งเสริมการเกษตร